

Київський університет імені Бориса Грінченка

КРАСНИЦЬКА ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 37.013.42:392.3:796.011.3

**ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ
ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкїївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Петрочко Жанна Василівна,
Інститут проблем виховання НАПН України, заступник
директора з науково-експериментальної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Поляничко Анжела Олександрівна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри соціальної
педагогіки і гендерних студій.

Захист відбудеться «10» листопада 2015 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.01 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розіслано «___» жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Венгловська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сім'я як важливий інститут соціального виховання шляхом зміни поколінь забезпечує можливість існування людства, породжуючи найбільше багатство суспільства – дитину. Як соціалізуючий простір сім'я формує в дитини систему цінностей і переконань, сприяє відчуттю безпеки та захищеності. Саме тому часткова чи повна ізоляція дитини від сімейного середовища призводить до емоційного дисбалансу, втрати соціально-рольових орієнтирів, створює бар'єри для успішної адаптації та інтеграції особистості в соціум.

Особливо актуальною є проблема подолання кризи відсутності сім'ї для вихованців інтернатних закладів. Незважаючи на певні позитивні результати реформування державної системи опіки та виголошення пріоритетності сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інтернатні заклади нині посідають вагоме місце в системі інститутів соціального виховання.

Специфічним видом інтернатних закладів є спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, а саме: вищі училища фізичної культури і спорту та вищі училища олімпійського резерву, у структурі яких виділяють загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю; ліцеї-інтернати спортивного профілю, ліцеї-інтернати фізичної культури і спорту, спортивні ліцеї-інтернати. Нині в Україні функціонує 17 інтернатних закладів спортивного профілю, у яких навчається більше 5700 дітей.

В організації соціально-виховної роботи інтернатні заклади спортивного профілю керуються Законами України «Про охорону дитинства» (2001), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005), «Про соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю» (2009), «Про соціальні послуги» (2003), Указом Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» (2005), Державною цільовою соціальною програмою реформування системи закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (2007), Загальнодержавною програмою «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (2009) тощо.

Завдання підтримки сім'ї як джерела гармонійного розвитку дитини спонукало видатних педагогів-гуманістів (Г. Гмейнер, П. Лесгафт, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський) до розробки засад сімейного виховання.

Соціально-педагогічний аналіз сім'ї як інституту соціального виховання особистості здійснено у працях українських науковців Т. Алексеєнко, Т. Веретенко, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, І. Трубавіної. Особливостям соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей присвячено дослідження Л. Буніної, Н. Грабовенко, Л. Омельченко, О. Романовської, Я. Юркова.

Проблема організації соціально-виховного процесу в школах-інтернатах висвітлена у працях Л. Бернадської, В. Загреви, В. Марущак, Л. Токарук, О. Хоптяни. Розвитку життєвої компетентності та соціальної зрілості вихованців

інтернатних закладів присвячено дослідження О. Кізь, Л. Канішевської, К. Орловської, Л. Потапчук, Г. Хархан, О. Холоденко, Ю. Чернецької, В. Шкуркіної.

Феномен соціальної депривації вихованців інтернатних закладів відображено в педагогічному (Л. Артюшкіна, О. Безпалько, Р. Овчарова, І. Підласий, Л. Просандєєва), психологічному (О. Алексєєнкова, М. Варій, Я. Гошовський, Й. Лангмейєр, З. Матейчек, О. Соловійова, І. Фурманов) та соціологічному (Л. Волинець, Х. Джарімова, О. Спесівцева) аспектах.

Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності розглядається в контексті: попередження ризикованої соціальної поведінки (Т. Журавель, Т. Лях, Л. Линник, Г. Постолук), технологізації соціальної профілактики (Р. Вайнола, Н. Заверико, Н. Зимівець, В. Лютий, С. Харченко).

Проблеми профілактики та подолання сімейної депривації вихованців інтернатних закладів досліджувалися О. Золотарьовою, Г. Лялюк, О. Максименко, А. Поляничко, Л. Просандєєвою, А. Рубченко, О. Соловійовою.

Низка досліджень присвячена роботі спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, а саме: аналізу їх діяльності в Україні (С. Стадник), культурно-просвітницькій роботі з дітьми в інтернатних закладах спортивного профілю (О. Чигирин), особливостям виховання моральних якостей учнів спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю (А. Тіняков).

Вивчення наукових джерел, нормативно-правових актів, функціонування інтернатних закладів спортивного профілю дозволило виявити низку *суперечностей* між:

- потребою оптимізації соціально-педагогічної роботи з вихованцями інтернатних закладів спортивного профілю та її реальним станом;
- необхідністю мінімізації деприваційних впливів соціального середовища на особистість та особливостями середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію;
- об'єктивною доцільністю впровадження технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю та відсутністю відповідного науково-методичного підґрунтя.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її недостатня розробленість у сучасній педагогічній теорії і практиці та визначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до загальноуніверситетської наукової теми Київського університету імені Бориса Грінченка: «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти» (державний реєстраційний номер 0110u006274).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 28 лютого 2013 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 року).

Мета дослідження – здійснити теоретико-методичний аналіз проблеми профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів та розробити технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати сутність профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів.
2. Виявити особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію.
3. Обґрунтувати критерії, показники та визначити рівні сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.
4. Розробити технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю та визначити його ефективність.

Об'єкт дослідження – профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів.

Предмет дослідження – технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають міждисциплінарний, структурно-функціональний і діяльнісний підходи; теорії психології депривації (І. Бех, Л. Божович, Дж. Боулбі, М. Варій, Я. Гошовський, Й. Лангмейер, А. Маслоу, З. Матейчек); концептуальні положення про: роль сім'ї в соціалізації особистості (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Трубавіна, Н. Чернуха); соціальну підтримку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Г. Бевз, Л. Канішевська, Ж. Петрочко, І. Пеша, С. Харченко, В. Шкуркіна); профілактику як напрям соціально-педагогічної діяльності (С. Омельченко, В. Оржеховська, І. Парфанович, С. Коношенко); профілактику соціальної депривації (О. Алексеєнкова, А. Прихожан, О. Спесівцева); особливості навчально-виховного процесу в інтернатних закладах (А. Бондар, Б. Кобзар, О. Кузьміна, В. Покась).

Для досягнення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження було використано комплекс **методів**:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел для визначення сутності основних понять дослідження, узагальнення теоретичних підходів до проблеми профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, виявлення факторів, наслідків сімейної депривації вихованців інтернатних закладів, особливостей середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію; проектування – для розробки технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю;

– *емпіричні*: контент-аналіз документів (планів виховної роботи шкіл-інтернатів, річних планів роботи класних керівників, соціальних педагогів і практичних психологів, журналів реєстрації відвідувань дітей, класних журналів і характеристик учнів) – для вивчення змісту та форм соціально-педагогічної роботи в інтернатних закладах спортивного профілю; педагогічне спостереження, опитування

(діагностичні бесіди, анкетування), тестування – для обґрунтування критеріїв і показників, визначення рівнів сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для виявлення динаміки в рівнях сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, розробки та перевірки ефективності технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю;

– *статистичні* – методи математичної статистики для оцінки ефективності процесу профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Експериментальна база дослідження: Броварське вище училище фізичної культури, Київський обласний ліцей-інтернат фізичної культури і спорту, Костопільський обласний ліцей-інтернат II-III ступенів фізичної культури і спорту, Республіканське вище училище фізичної культури.

Експериментальною роботою було охоплено 316 осіб, із них: учні 7-9 класів – 281 особа; педагоги (учителі, класні керівники, вихователі, соціальні педагоги та практичні психологи) – 35 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* обґрунтовано та визначено: поняття «сімейна депривація вихованців інтернатних закладів спортивного профілю», «профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю»; особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію (умови життєдіяльності вихованців, організація спортивно-тренувальної діяльності, специфіка навчально-виховного процесу); критерії (пізнавальний, емоційно-вольовий, комунікативний), показники та рівні (критичний, допустимий, мінімальний) сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю; технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю як комплекс організаційних форм соціально-педагогічної роботи, що передбачає оптимізацію ресурсів і спрямування можливостей інтернатних закладів спортивного профілю на реалізацію завдань профілактики сімейної депривації вихованців; *уточнено* поняття «соціальна депривація», «сімейна депривація», підходи до різновидів соціальної депривації, факторів і наслідків сімейної депривації вихованців інтернатних закладів; *подальшого розвитку набули* форми та методи профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в апробації навчально-методичного посібника «Технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю» та комплексу організаційних форм соціально-педагогічної роботи з вихованцями, батьками, педагогами: програми «Формула твого успіху», виховних годин, вікторин, інтелектуальних ігор, конкурсів, круглих столів, вечорів спілкування, терапевтичних занять, родинних свят, тематичних днів, інтерактивних занять, батьківських лекторіїв, зборів, педагогічних семінарів.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями, тренерами інтернатних закладів спортивного профілю, соціальними педагогами та

практичними психологами, організаторами соціально-виховної роботи, класними керівниками з метою підвищення ефективності процесу соціально-педагогічної роботи в інтернатних закладах; у підготовці майбутніх соціальних педагогів під час викладання курсів «Соціальна педагогіка», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи»; у системі підвищення кваліфікації фахівців соціальної та освітньої сфери.

Результати дослідження **впроваджено** в діяльність Костопільського обласного ліцею-інтернату II-III ступенів фізичної культури і спорту (довідка № 297 від 14.11.2014), Броварського вищого училища фізичної культури (довідка № 422 від 04.12.2014), Республіканського вищого училища фізичної культури (довідка № 184 від 06.03.2015), Київського обласного ліцею-інтернату фізичної культури і спорту (довідка № 5 від 07.04.2015), Національного університету фізичного виховання і спорту України (довідка № 030-452 від 23.04.2015), Київського спортивного ліцею-інтернату (довідка № 79 від 04.05.2015).

Особистий внесок здобувача. У статті «Сімейна депривація як негативний чинник розвитку та становлення особистості вихованців інтернатних закладів спортивного профілю», опублікованої у співавторстві з Р. Вайнолою, автором охарактеризовано особливості сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати роботи було представлено в доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях, науково-практичних семінарах різного рівня: *міжнародних* – «Педагогіка и психология: актуальные проблемы исследований на современном этапе» (Москва, 2013), «Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки двох десятиріч)» (Івано-Франківськ, 2013), «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013), «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту» (Київ, 2014), «Педагогіка и психология в контексте современных исследований проблем развития личности» (Махачкала, 2014), «Соціально-педагогічна парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації» (Ніжин, 2014), «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту» (Київ, 2015), «Соціальна робота як правозахисна професія» (Чернівці, 2015); *всеукраїнських* – «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2013), «Четверті сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2013), «Соціально-педагогічна підтримка сім'ї з дитиною» (Запоріжжя, 2014), «П'яті сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2014).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка (2012-2015).

Публікації. Зміст і основні результати дисертаційного дослідження відображено в 17 публікаціях (із них 16 – одноосібні публікації, 1 – у співавторстві), серед яких: 1 – навчально-методичний посібник, 9 статей у фахових виданнях (1 – у

співавторстві), 6 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій, 1 публікація в зарубіжному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (283 найменування, із них – 9 іноземною мовою, 30 електронних інформаційно-освітніх ресурсів), 15 додатків на 19 сторінках, 15 таблиць, 11 рисунків на 15 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із них – 179 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію дослідження та впровадження його результатів, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – **«Теоретико-методичні засади профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів»** – здійснено теоретико-методичний аналіз засад профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів: обґрунтовано соціальну депривацію як соціально-педагогічну проблему; охарактеризовано сімейну депривацію вихованців інтернатних закладів; виявлено особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію; проаналізовано стратегії та моделі профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Сутність феномену депривації в дослідженні деталізовано на основі аналізу підходів Дж. Боулбі, С. Тищенко, Д. Хебба, Т. Цюман у таких контекстах: психічний стан людини, що виникає в результаті тривалого обмеження його можливостей у задоволенні основних психічних потреб і характеризується вираженими відхиленнями в емоційному та інтелектуальному розвитку, порушенням соціальних контактів; психічний стан, виникнення якого обумовлено життєдіяльністю особистості в умовах тривалого позбавлення або істотного обмеження можливостей задоволення життєво важливих потреб; відсутність можливості чи її недостатність для задоволення людиною якої-небудь життєво важливої психічної потреби.

У розділі визначено, що *депривація* – це соціальне явище, що характеризується неможливістю задоволення людиною певних потреб у зв'язку з обмеженням або відсутністю потрібних для цього контактів чи зв'язків, що може призвести до порушень у розвитку особистості.

Здійснено термінологічний аналіз споріднених до базового понять. *Деприваційна ситуація* розглядається як життєва ситуація, при якій відсутня можливість задоволення життєво важливих для особистості потреб. Водночас *деприваційний фактор* визначено як сукупність впливу соціальних умов життєдіяльності та причин, що обумовлюють наявність недостатності значущих потреб для розвитку особистості.

Систематизація характеристик депривації (Ю. Варій, А. Маслоу, А. Прихожан, Н. Толстих) дала змогу виокремити такі її види: абсолютна і відносна; повна і часткова; короткотривала, затяжна і довготривала; несуттєва і загрозна.

Ґрунтуючись на дослідженнях Й. Лангмейєра, Л. Мардахаєва, З. Матейчека, А. Поляничко *соціальну депривацію* визначено як явище, що характеризується обмеженням соціальних контактів людини, виникненням, поширенням чи загостренням відхилень від певних соціальних норм за рахунок часткової чи повної ізоляції індивіда від соціального середовища. Доведено, що її різновидами є психічна, освітня, родинна, культурна, комунікативна, професійна, економічна, просторова депривації.

Аналіз праць науковців (О. Алексєєнкова, А. Прихожан, О. Спесівцева) дозволив тлумачити *профілактику соціальної депривації* як напрям соціальної профілактики, що передбачає заходи, спрямовані на попередження виникнення, поширення чи загострення відхилень від певних соціальних норм унаслідок часткової чи повної ізоляції індивіда від соціального середовища.

Базуючись на положеннях досліджень Я. Гошовського, О. Девятової, Г. Лялюк, А. Поляничко, *сімейна депривація* обґрунтована як соціальне явище, що характеризується обмеженням можливостей дитячо-батьківської взаємодії, позбавленням певних умов сімейного виховання, що створює перешкоди для повноцінного розвитку та забезпечення потреб дитини.

У розділі виокремлено фактори сімейної депривації вихованців інтернатних закладів: недостатність любові й турботи членів сім'ї, деформація сімейних зв'язків. Вони обумовлюють такі *наслідки сімейної депривації*: психологічний та емоційний дискомфорт, прояви агресивності та конфліктності в поведінці вихованців інтернатів, відставання у фізичному та інтелектуальному розвитку, обмеження можливостей оволодіння навичками продуктивного спілкування, недовіра до оточуючих, перевага феномену «ми», що виявляється у проявах конформізму, невпевненість у своїх силах і занижена самооцінка.

На основі досліджень емоційної сфери підлітків (Я. Гошовський, І. Лопатіна) визначено емоційні й поведінкові властивості вихованців інтернатних закладів підліткового віку: мінливість настрою, емоційна нестабільність, низький рівень емоційної саморегуляції, невпевненість, невизначеність у відношенні до світу та самого себе, тривожність, підвищений рівень конфліктності, низька культура емоційних проявів, недостатній рівень самоусвідомлення, нестабільність і несформованість самосвідомості, що виражаються в конформності поведінки, залежності поведінки від групових норм, оцінок і цінностей.

Охарактеризовано типи навчальних закладів, що забезпечують підготовку спортсменів (вищі училища фізичної культури, училища олімпійського резерву, ліцеї-інтернати спортивного профілю, ліцеї-інтернати фізичної культури і спорту, загальноосвітні школи-інтернати спортивного профілю). Їх сукупність характеризує узагальнююче поняття «*інтернатні заклади спортивного профілю*». У дисертації вони розглядаються як загальноосвітні навчальні заклади, у яких діти проходять підготовку з певного виду спорту й отримують загальну середню освіту, поєднуючи при цьому навчально-виховну і спортивно-тренувальну діяльність.

Установлено, що *вихованці інтернатних закладів спортивного профілю* – це діти 12-16 років зі здібностями до певного виду спорту, які пройшли попередню підготовку в дитячо-юнацьких спортивних закладах і були прийняті до інтернатного закладу спортивного профілю.

Визначено, що *сімейна депривація вихованців інтернатних закладів спортивного профілю* – соціальне явище, що характеризується обмеженням можливостей дитячо-батьківської взаємодії, сприятливих умов сімейного виховання, дефіцитом вільного часу внаслідок впливу специфічних умов інтернатного закладу спортивного профілю та напруженого графіку тренувань і навчання вихованців.

Адаптація вихованців до умов інтернатного закладу спортивного профілю розглядається як пристосування до цілодобового перебування в закладі, різкої зміни соціально-побутових умов, великих фізичних і психічних навантажень, нового кола спілкування (товариші по кімнаті та команді, учителі, вихователі, тренери).

На підставі аналізу праць С. Стадник, О. Чигирин, А. Тінякова та власного емпіричного досвіду визначено та угруповано *особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію*:

- умови життєдіяльності вихованців інтернатного закладу спортивного профілю (недостатність сімейного комфорту, обмеження можливості відвідування сім'ї, жорстка регламентація режиму дня, зведення вільного часу до мінімуму, дефіцит спілкування з представниками інших референтних груп);
- організація спортивно-тренувальної діяльності в інтернатному закладі спортивного профілю (спрямованість на досягнення високого спортивного результату, часті від'їзди на навчально-тренувальні збори, постійна участь у змаганнях різного рівня, вплив виду спорту та спортивних результатів на формування особистісних якостей, суперницькі взаємостосунки між вихованцями);
- специфіка навчально-виховного процесу інтернатного закладу спортивного профілю (пріоритет спортивних занять, нівелювання значення навчальної діяльності, значна питома вага самостійної навчальної роботи вихованців унаслідок перебування на спортивних зборах і змаганнях, обмежений діапазон форм соціально-виховної роботи).

У розділі узагальнено теоретичні підходи до стратегій і моделей соціальної профілактики. Пріоритетними для попередження сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю обрано стратегії запобігання й подолання та нормалізації негативного впливу і моделі: поширення фактичних знань, навчання позитивної поведінки, зменшення шкоди. *Профілактику сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю* визначено як упровадження комплексу соціально-педагогічних методів і форм роботи, спрямованих на попередження та зменшення впливу факторів і локалізацію наслідків сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

У другому розділі – «**Технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю**» – обґрунтовано критерії, показники та рівні сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю; розроблено технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного

профілю; здійснено аналіз та оцінку результатів експериментальної роботи, доведено ефективність технологічного забезпечення.

На пілотному етапі дослідження в результаті аналізу навчально-методичної документації інтернатних закладів спортивного профілю (планів виховної роботи шкіл-інтернатів, річних планів роботи класних керівників, соціальних педагогів і практичних психологів, журналів реєстрації відвідувань дітей) зафіксовано, що завдання профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю не зазначено в жодному з річних планів роботи дев'ятнадцяти класних керівників, трьох соціальних педагогів, чотирьох практичних психологів. Установлено, що профілактична робота проводилася переважно з попередження різновидів девіантної поведінки. При цьому формам роботи за участю батьків у планах і змісті соціально-виховної роботи приділяється недостатня увага.

На основі теоретико-методичного аналізу проблеми профілактики сімейної депривації (Н. Гевчук, Г. Хархан, С. Харченко, О. Холоденко) та визначених особливостей середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію, обґрунтовано *критерії та показники* сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю:

- пізнавальний (нехтування навчальною діяльністю, обмеженість пізнавальних інтересів, невизначеність світоглядних позицій);
- емоційно-вольовий (непевненість у своїх силах, самотність, емоційна нестабільність);
- комунікативний (конфліктність, комунікативна відстороненість, схильність до усамітнення).

Рівень сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю визначено як ступінь постійності та тривалості прояву показників сімейної депривації у свідомості й поведінці вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Особливістю авторського рівневого підходу є визначення критичного рівня сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю як негативного стану, що характеризується стійкими ознаками сімейної депривації, а мінімального – як позитивного стану, що визначається фрагментарними деприваційними проявами.

Здійснено змістову характеристику таких рівнів сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю: *критичний, допустимий, мінімальний*.

Вихованці, які знаходяться на *критичному рівні* сімейної депривації, характеризуються суттєвим нехтуванням навчальною діяльністю, обмеженістю пізнавальних інтересів, недостатньою сформованістю переконань, ставлень, ціннісних орієнтацій, відсутністю впевненості у своїх силах, зневірою, відчуттям самотності, емоційною нестабільністю в поведінці, порушеннями емоційного благополуччя, зневажанням моральних норм і правил поведінки, помітним рівнем конфліктності, незадоволенням своїми стосунками з однокласниками та друзями, пасивністю у спілкуванні, вираженою комунікативною відстороненістю тощо.

У вихованців із *допустимим рівнем* відзначаються вибіркове нехтування навчальною діяльністю, звуження кола пізнавальних інтересів і світоглядних позицій, недостатня впевненість у своїх силах, нестійкість мотивації на досягнення успіху, боязкість невдач, прояви відчуття самотності, ситуативні прояви самоконтролю, варіативність поведінки, ситуативна конфліктність, мінливість настрою залежно від ситуації, комунікативна відстороненість, схильність до усамітнення тощо.

При *мінімальному рівні* сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю фіксуються високі показники в навчанні, наявні прагнення до самовдосконалення і здобуття нових знань, широкий світогляд, пізнавальні інтереси, достатня сформованість переконань, ставлень, ціннісних орієнтацій, упевненість у своїх силах, стійкість мотивації на досягнення успіху, готовність до реалізації власних спонукань і досягнення поставленої мети. Вихованцям притаманні відчуття емоційного благополуччя, уміння контролювати свої дії, вчинки, емоції, дотримання моральних норм і правил спілкування, доброзичливість у стосунках і легке встановлення контактів, товариськість, активність, безконфліктність у спілкуванні тощо.

З метою визначення рівнів сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю застосовано такі *діагностичні методики*: аналіз документації (класних журналів і характеристик учнів), діагностичні бесіди з педагогами, спостереження, авторська анкета «Твоє життя в інтернаті», методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. Васермана (в модифікації В. Бойко), тест упевненості в собі В. Ромерка, методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона, методика «Орієнтовна оцінка емоційного благополуччя» Н. Дмитрієвої, методика «Значущий інший» З. Зайцевої, методика виявлення конфліктності Є. Ільїна, П. Ковальова.

На констатувальному етапі експерименту виявлено, що у значної кількості вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, а саме 38,43 % (108 осіб) переважає критичний рівень сімейної депривації, допустимий рівень продемонстрували 35,59 % (100 осіб), а на мінімальному рівні знаходиться 25,98 % (73 особи). Найбільшого значення на критичному рівні досягають показники пізнавального критерію (56,94 % – 160 вихованців), на допустимому рівні – показники емоційно-вольового критерію (41,64 % – 117 вихованців). Найменше значення мають показники комунікативного критерію (30,25 % – 85 вихованців).

Формувальний етап експерименту було проведено на базі Республіканського вищого училища фізичної культури та Костопільського обласного ліцею-інтернату II-III ступенів фізичної культури і спорту, вихованці яких склали експериментальну групу в кількості 143 осіб (59 дівчат і 84 хлопці). До складу контрольної групи увійшло 138 вихованців (68 дівчат і 70 хлопців) Броварського вищого училища фізичної культури і спорту та Київського обласного ліцею-інтернату фізичної культури і спорту.

Змістовим стрижнем формувального етапу експерименту стала розробка та впровадження *технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю*. У роботі воно визначено як комплекс організаційних форм соціально-педагогічної роботи, що передбачає

оптимізацію ресурсів і спрямування можливостей інтернатних закладів спортивного профілю на реалізацію завдань профілактики сімейної депривації вихованців.

Технологічне забезпечення складало комплекс організаційних форм соціально-педагогічної роботи з вихованцями, батьками, педагогами.

Для мінімізації нехтування навчальною діяльністю, обмеженості пізнавальних інтересів, невизначеності світоглядних позицій було впроваджено такі форми соціально-педагогічної роботи: читацька конференція «Ідеал сім'ї на сторінках сучасної української поезії та прози», екскурсія в музей сучасного мистецтва України «Сімейні цінності – родинні зв'язки», конкурс радіовиступів «Ідея вірності материнському заповітові» (за повістю Б. Антоненка-Давидовича «Слово матері»), ерудит-шоу «Це ми не проходили», виховні години («Читати – модно та цікаво!», «Традиції української родини», «Сімейні цінності»), сімейні інтелектуальні ігри («Літературний диліжанс», «Щасливий випадок»), вікторина «Родина як зірка єдина».

Низка форм соціально-педагогічної роботи: родинна вітальня «Дерево з коріння починається, а людина – з сім'ї», тематичний вечір «Формула кохання» (до Дня Святого Валентина), захист проєктів «Сімейне свято», конкурс театралізованої пісні та кулінарних виробів «Ой, у вишневому гаю», терапевтичне заняття «Смійтеся на здоров'я» була спрямована на зменшення у вихованців невпевненості у своїх силах, самотності, емоційної нестабільності.

Спілкування вихованців із батьками по Skype-зв'язку, інтернет-листування, ток-шоу «Чи потрібні нам поради старших?», вечір спілкування батьків і дітей «Діти – дзеркало сім'ї», вечір спілкування «Увесь світ – театр, і всі ми в ньому актори...», вечір родинних традицій і звичаїв, круглий стіл «Як я бачу своє майбутнє» сприяли зниженню конфліктності, комунікативної відстороненості, схильності до усамітнення.

З урахуванням більшості показників сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю було розроблено комплексні форми соціально-педагогічної роботи (програма «Формула твого успіху», родинні свята («Шануй батька свого і матір свою...», «День народження сім'ї», «Уклонімося низько матерям»), театралізоване свято «Українське весілля», тематичні дні (День батька, День матері, Міжнародний день сім'ї) тощо).

Соціально-педагогічна робота з вихователями, класними керівниками, соціальними педагогами та практичними психологами проводилася у формі лекцій («Сімейна депривація як бар'єр на шляху розвитку особистості дитини», «Міжособистісні стосунки в підлітковому колективі») і педагогічних семінарів («Деприваційні стани підлітків та шляхи їх запобігання», «Як сприяти подоланню відчуженості у стосунках вихованців закладів і членів їх родин»).

Залучення батьків вихованців інтернатних закладів спортивного профілю до соціально-виховного процесу відбувалося шляхом упровадження батьківського лекторію (лекції: «Особливості навчання та виховання дітей підліткового віку», «Роль батьків у вихованні», «Сімейна депривація як передумова відчуження дитини»), інтерактивних занять («Доля дітей у батьківських руках», «Батьки і діти назустріч один одному», «Зрозумій свою дитину», «Партнерська взаємодія з

дитиною», «Крок до дитини»), батьківських зборів («Виховання відповідальної поведінки в сучасних підлітків», «Як porozумітися з дитиною підліткового віку»).

Аналіз результатів експериментальної роботи довів ефективність упровадженого технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, підтвердженням чого є зафіксовані статистично достовірні якісні й кількісні зміни за всіма критеріями – пізнавальним, емоційно-вольовим, комунікативним у бік зменшення кількості вихованців із критичним і допустимим рівнями та збільшенням числа вихованців із мінімальним рівнем сімейної депривації як в експериментальній, так і в контрольній групах.

Найбільші зміни в експериментальній групі на критичному рівні виявлено за пізнавальним критерієм (кількість вихованців зменшилась на 18,18 % – 26 осіб), на допустимому рівні – за емоційно-вольовим критерієм (кількість вихованців зменшилась на 16,08 % – 23 особи), на мінімальному рівні – також за емоційно-вольовим критерієм (кількість вихованців збільшилась на 30,07 % – 43 особи).

У контрольній групі спостерігалася незначна динаміка на всіх рівнях сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю за трьома критеріями. На мінімальному рівні кількість вихованців за пізнавальним критерієм зросла на 0,73 % (1 особа), емоційно-вольовим – на 2,18 % (3 особи), комунікативним – на 5,08 % (7 осіб).

Кількість вихованців експериментальної групи з критичним рівнем сімейної депривації зменшилася на 14,69 %, із допустимим рівнем – на 10,49 %, а з мінімальним рівнем збільшилася на 25,18 %. Натомість у вихованців інтернатних закладів спортивного профілю контрольної групи зафіксовано незначну динаміку рівнів сімейної депривації, а саме: критичного – 0,72 %, допустимого – 2,17 %, мінімального – 2,89 % (рис. 1).

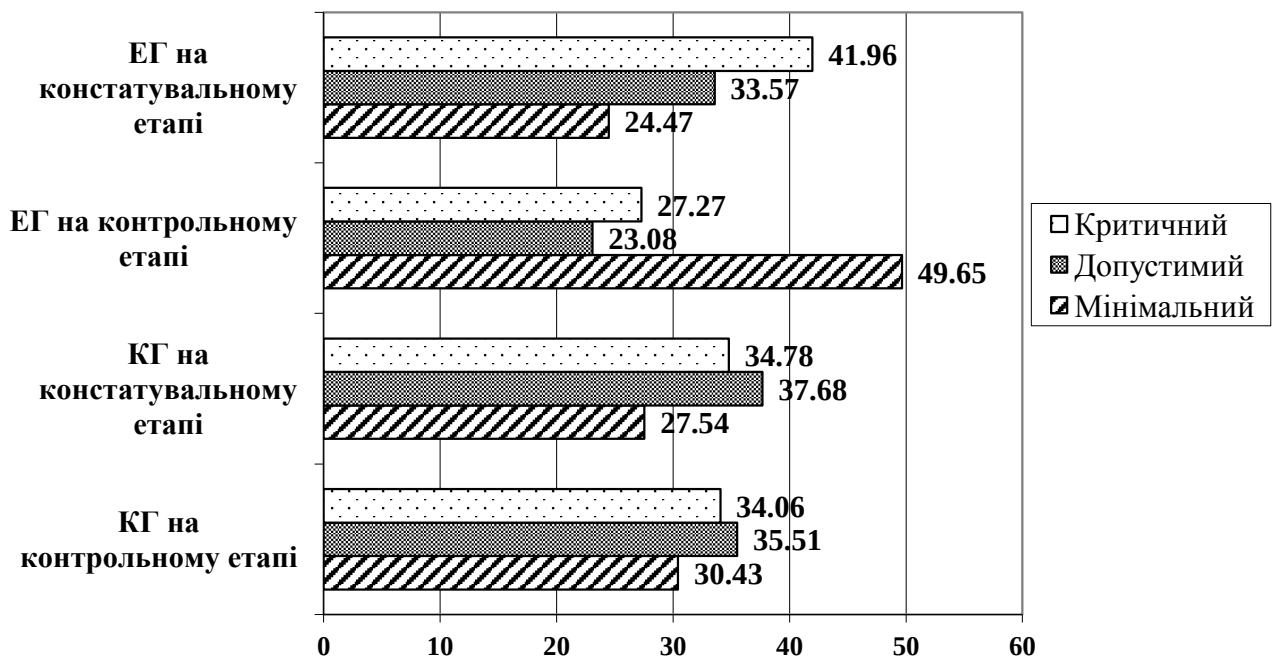

Рис. 1. Рівні сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю (експериментальної та контрольної груп, у %)

В експериментальній групі простежуються чіткі тенденції до зменшення математичного значення кожного з показників сімейної депривації, зокрема найбільше змінилося значення показників: «самотність» (35,66 % – 51 особа), «нехтування навчальною діяльністю» (29,37 % – 42 особи), «конфліктність» (28,66 % – 41 особа). Найменшу динаміку зафіксовано за такими показниками, як: «обмеженість пізнавальних інтересів», «схильність до усамітнення» (по 17,48 % – 25 осіб), «комунікативна відстороненість» (19,58 % – 28 осіб).

Оцінювання та аналіз результатів експериментальної роботи з профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю підтвердили ефективність розробленого технологічного забезпечення.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, що полягає у здійсненні теоретико-методичного аналізу проблеми профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, розробці та впровадженні технологічного забезпечення даного процесу. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких *висновків*:

1. Охарактеризовано сутність профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Сімейну депривацію вихованців інтернатних закладів спортивного профілю визначено як соціальне явище, що характеризується обмеженням можливостей дитячо-батьківської взаємодії, сприятливих умов сімейного виховання, дефіцитом вільного часу внаслідок впливу специфічних умов інтернатного закладу спортивного профілю та напруженого графіку тренувань і навчання вихованців. Профілактику сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю обґрунтовано як упровадження комплексу соціально-педагогічних методів і форм роботи, спрямованих на попередження та зменшення впливу факторів і локалізацію наслідків сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Пріоритетними для попередження сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю обрано стратегії запобігання й подолання і нормалізації негативного впливу та моделі: поширення фактичних знань, навчання позитивної поведінки, зменшення шкоди.

2. Виявлено особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію: умови життєдіяльності вихованців (недостатність сімейного комфорту, обмеження можливості відвідування сім'ї, жорстка регламентація режиму дня, зведення вільного часу до мінімуму, дефіцит спілкування з представниками інших референтних груп); організація спортивно-тренувальної діяльності (спрямованість на досягнення високого спортивного результату, часті від'їзди на навчально-тренувальні збори, постійна участь у змаганнях різного рівня, вплив виду спорту та спортивних результатів на

формування особистісних якостей, суперницькі взаємовідносини між вихованцями); специфіка навчально-виховного процесу (пріоритет спортивних занять, нівелювання значення навчальної діяльності, значна питома вага самостійної навчальної роботи вихованців унаслідок перебування на спортивних зборах і змаганнях, обмежений діапазон форм соціально-виховної роботи).

3. Обґрунтовано критерії та показники сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю: пізнавальний (нехтування навчальною діяльністю, обмеженість пізнавальних інтересів, невизначеність світоглядних позицій), емоційно-вольовий (невпевненість у своїх силах, самотність, емоційна нестабільність), комунікативний (конфліктність, комунікативна відстороненість, схильність до усамітнення).

Визначено та схарактеризовано критичний, допустимий і мінімальний рівні сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. У запропонованому рівневому підході критичний рівень розглядається як сукупність стійких ознак сімейної депривації, а мінімальний – як позитивний стан із фрагментарними деприваційними проявами.

Оцінювання стану сімейної депривації на констатувальному етапі експерименту засвідчило помітні недоліки профілактичної роботи інтернатних закладів за даним напрямком і критичний рівень сімейної депривації у значній кількості вихованців інтернатних закладів спортивного профілю (38,43 % – 108 осіб), допустимий рівень – у 35,59 % (100 осіб) і мінімальний рівень – у 25,98 % (73 особи).

4. Технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю визначено як комплекс організаційних форм соціально-педагогічної роботи, що передбачає оптимізацію ресурсів і спрямування можливостей інтернатних закладів спортивного профілю на реалізацію завдань профілактики сімейної депривації вихованців. Упроваджено комплексні та групові форми соціально-педагогічної роботи з вихованцями закладів (програма «Формула твого успіху», виховні години, вікторини, інтелектуальні ігри, терапевтичні заняття, консультації, вечори спілкування, конкурси, родинні вітальні, родинні свята, тематичні дні), педагогами (лекції, педагогічні семінари), батьками вихованців (батьківський лекторій, інтерактивні заняття, батьківські збори).

Доведено ефективність упровадженого технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Зафіксовано суттєві зміни в рівнях сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю експериментальної групи в бік зменшення кількості вихованців із критичним і допустимим рівнями та збільшення – із мінімальним рівнем. На критичному рівні в експериментальній групі динаміка склала 14,69 %, допустимому рівні – 10,49 %, а на мініальному рівні – 25,18 % вихованців. Натомість у контрольній групі зафіксовано незначну динаміку рівнів сімейної депривації: критичного – 0,72 %, допустимого – 2,17 %, мінімального – 2,89 %.

Проблема профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. Перспективними напрямками дослідження означеної проблеми можуть бути:

визначення особливостей впливу на вихованців батьківської та материнської депривації; зміст і форми профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю різного віку; соціально-педагогічна робота тренера в інтернатних закладах спортивного профілю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Красницька О. В. Технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю : навч.-метод. посіб. [для соціальних педагогів, вихователів, педагогів інтернатних закладів спортивного профілю] / Ольга Володимирівна Красницька ; за заг. ред. Р. Х. Вайноли. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 312 с.
2. Красницька О. В. Депривація як соціально-педагогічна проблема / О. В. Красницька // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – № 1. – С. 24–29.
3. Красницька О. В. Інтернатний заклад як тотальний інститут навчання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / О. В. Красницька // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: у 3-х ч. / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – Вип. XXIII. – Частина 3. Серія: соціально-педагогічна. – С. 139–148.
4. Красницька О. В. Профілактика соціальної депривації як соціально-педагогічна проблема / О. В. Красницька // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць. – Випуск 17. – Ч. 2. Київ – Ів. Франківськ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 70–77.
5. Красницька О. В. Показники сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2014. – Вип. 115. – Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – С. 114–119.
6. Красницька О. В. Класифікаційні підходи у визначенні депривації / О. В. Красницька // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 4 до Вип. 31. Том III (11): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2014. – С. 158–166.
7. Красницька О. В. Сімейна депривація як негативний чинник розвитку та становлення особистості вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / Р. Х. Вайнола, О. В. Красницька // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – № 2. – С. 55–62.

8. Красницька О. В. Визначення критеріїв і показників сформованості сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури : збірник наукових праць. – Випуск 3К (44) 14. Фізична культура і спорт. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 385–389.

9. Красницька О. В. Технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2014. – Вип. 122. – Серія: Педагогічні науки. – С. 136–140.

10. Красницька О. В. Оцінка ефективності технології профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури : збірник наукових праць. – Випуск 3 К2 (57) 15. Фізична культура і спорт. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 177–180.

11. Krasnytska Olga. The development and establishment of the pupils of boarding schools in terms of the deprivative / Olga Krasnytska // British Journal of Science, Education and Culture. – London : London University Press, 2014. – No.1. (5) (January-June). – P. 316–322.

12. Красницька О. В. Профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали III щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 18 квітня 2013 р. М-во освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В. О. – К. : ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – С. 174–180.

13. Красницкая О. В. Особенности влияния социальной депривации на развитие личности подростка / О. В. Красницкая // Педагогика и психология: актуальные проблемы исследований на современном этапе: сборник материалов 2-й международной науч.-практ. конф., 30 июня 2013 г. – М. : Перо, 2013. – С. 59–63.

14. Красницька Ольга. Вплив соціальної депривації на розвиток та становлення вихованців інтернатних закладів / Ольга Красницька // Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 169–171.

15. Красницкая О. В. Определение состояния семейной депривации воспитанников интернатных учреждений спортивного профиля / О. В. Красницкая // Педагогика и психология в контексте современных исследований проблем развития личности : сб. материалов 5-й междунар. науч.-практ. конф. (Махачкала, 23 июня 2014 г.) / НИЦ «Апробация». – Махачкала : ООО «Апробация», 2014. – С. 69–71.

16. Красницька О. В. Методика педагогічного оцінювання рівнів сформованості показників сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / О. В. Красницька // Соціально-педагогічна парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ніжин, 25–26 вересня 2014 р.). – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – С. 110–112.

17. Красницька Ольга. Структура профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю / Ольга Красницька // Соціальна робота як правозахисна професія : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 29 квітня 2015 р.). – Чернівці : Видавництво Чернівецького нац. ун-ту ім. Юрія Федьковича, 2015. – С. 83–85.

АНОТАЦІЇ

Красницька О. В. Профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. У роботі розкрито сутність сімейної депривації як соціального явища, профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Охарактеризовано та угруповано особливості середовища інтернатного закладу спортивного профілю, що обумовлюють сімейну депривацію. Проаналізовано стратегії та моделі профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Здійснено аналіз стану проблеми сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Обґрунтовано критерії, показники та визначено рівні сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю. Апробовано технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю як комплекс організаційних форм соціально-педагогічної роботи з вихованцями, батьками, педагогами.

Доведено ефективність експериментальної роботи з впровадження технологічного забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Ключові слова: депривація, соціальна депривація, сімейна депривація, інтернатні заклади спортивного профілю, вихованці інтернатних закладів спортивного профілю, сімейна депривація вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, профілактика сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю, технологічне забезпечення профілактики сімейної депривації вихованців інтернатних закладів спортивного профілю.

Красницкая О. В. Профилактика семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено проблеме профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля. В работе раскрыта сущность семейной депривации как социального явления, профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля. Охарактеризованы и угруппированы особенности среды интернатного заведения спортивного профиля, что обуславливают семейную депривацию. Проанализированы стратегии и модели профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля.

Осуществлен анализ проблемы семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля. Обоснованы критерии, показатели и определены уровни семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля. Апробировано технологическое обеспечение профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля как комплекс форм социально-педагогической работы с воспитанниками, родителями, педагогами.

Доказана эффективность экспериментальной работы по внедрению технологического обеспечения профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля.

Ключевые слова: депривация, социальная депривация, семейная депривация, интернатные заведения спортивного профиля, воспитанники интернатных заведений спортивного профиля, семейная депривация воспитанников интернатных заведений спортивного профиля, профилактика семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля, технологическое обеспечение профилактики семейной депривации воспитанников интернатных заведений спортивного профиля.

Krasnytska O. V. Preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization. – As manuscript.

Dissertation for the degree of candidate in pedagogical sciences in specialty 13.00.05 – social pedagogy. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to the problem of preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization. The theoretical and methodological analyses of the problem of preventive measures of family deprivation of foster children in boarding institutions were carried out in this paper. For the first time the essence of the concepts of «preventive measures of social deprivation», «family deprivation of children in boarding schools of sports specialization», «preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization», «technological support for the preventive measures of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization» was substantiated and defined. Such notions as «social deprivation», «family deprivation», «foster children in boarding schools of sports

specialization» were specified. A certain arrangement of different kinds of social deprivation was also presented.

The practical significance of the results lies in the approbation of the study guide «Technological support for the preventive measures of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization» and in the complex of social works with foster children, parents, teachers.

The factors of family deprivation were distinguished and described, among them: lack of love and care of family members; deformation of family connection and consequences of such deprivation of boarding schools pupils: the psychological and emotional discomfort; manifestations of aggression and strife in the behavior of boarding school pupils; physical and intellectual gaps; limitation of mastering the skills of a productive communication; mistrust of others; predominance of the «we» phenomenon, which is expressed in the manifestations of conformism; uncertainty in peculiar abilities and low self-esteem. The peculiarities of the boarding schools environment, that stipulate the family deprivation, were found out, among them: the living conditions of children in boarding institutions of sports specialization (lack of family comfort, limited family visits, strict regulation of the day regime, minimal free time, lack of communication with other reference groups); the specificity of the educational process in boarding institutions of sports specialization (sports priority, leveling the value of learning activity, significant importance of pupils self instruction as a result of participation in sports events and competitions, a limited range of social and educational work); organization of sports and training process in boarding schools of sports specialization (focus on the achievement of high sports results, frequent departures at the training camp, permanent participation in competitions at various levels, the impact of sport and sports achievements on the formation of personal qualities, rival relationship between pupils).

Family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization is a social phenomenon, characterized by a limited capacity of parent-child interaction, favorable conditions for family education, lack of free time, resulted by the impact of the peculiar conditions of boarding schools of sports specialization and compressed schedule of pupils training and teaching. Preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization are defined as the implementation of the socio-pedagogical methods and forms of work, aimed at preventing and reducing factors and consequences of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization.

The criteria (cognitive, emotional-volitional, communicative), factors and levels (critical, acceptable, minimal) of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization were established and proved. The problem of family deprivation in boarding schools was analyzed.

The technological support for the preventive measures of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization was developed and implemented. It contains complex and group forms of social work with pupils (the program «The formula of your success», educational hours, quizzes, intellectual games, therapeutic exercises, consultations, intercourse evenings, competitions, family parties, family holidays, topical days), with teachers (lectures, teaching seminars), with pupils parents (parent lectures, interactive classes, parent meetings).

The efficiency of the technological support for the preventive measures of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization was observed. It was established that there is a noticeable dynamics in the levels of deprivation of foster children in boarding schools. In the experimental group the number of pupils with critical and acceptable levels has decreased and the number of pupils with a minimal level has increased.

Keywords: deprivation, social deprivation, family deprivation, boarding schools of sports specialization, pupils of boarding schools of sports specialization, family deprivation pupils of boarding schools of sports specialization, preventive measures of family deprivation of foster children in boarding schools of sports specialization, technological support for the preventive measures of family deprivation of children in boarding schools of sports specialization.